

Kronika

2025 m. rugsėjo 25–27 d. Vilniaus universiteto Filologijos fakultete ir Bažnytinio paveldo muziejuje vyko tarptautinė mokslinė konferencija *Ratio, affectus, sensus: Literary Culture of Baroque in the Grand Duchy of Lithuania („Ratio, affectus, sensus: literatūrinė Baroko kultūra Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“)*.

Šia konferencija, organizuota Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto, buvo siekiama prisidėti prie iškiliausio XVII a. Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) poeto Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus metų minėjimo ir atskleisti Baroko literatūrinės kultūros aprėptį, jos įvairovę. Organizatoriai kvietė įvairių šalių mokslininkus įsilieti į diskusiją apie „ilgojo XVII amžiaus“, trukusio nuo XVI a. pabaigos iki XVIII a. vidurio, literatūrinę kultūrą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK). Konferencijos programa išsiskyrė pranešėjų gausa bei temų įvairove. Lietuvos ir užsienio mokslininkų skaityti pranešimai, skirti lotyniškai LDK literatūrai, Sarbievijaus veikalams, daugiakalbei ir daugiakonfesinei LDK Baroko literatūrai bei neobarokui šiuolaikinėje lietuvių literatūroje, atskleidė tokių rašytinio paveldo tyrimų vaisingumą.

Stepheno Harrisono (Oksfordo universitetas) skaitytas pirmosios konferencijos dienos plenarinis pranešimas *Sarbiewski's poems to pope Urban VIII* buvo skirtas Sarbievijaus lyrikai, dedikuotai popiežiui Urbonui VIII. 1622–1625 m., studijuodamas ir dėstydamas Romoje, Sarbievijus džiugiai reagavo į popiežiaus Urbono VII išrinkimą popiežiumi – 1623 m. panegirinėje poemoje „Aureum Saeculum“ šį įvykį paskelbė naujojo *aukso amžiaus* pradžia. Pranešime išryškintos Sarbievijaus odžių Urbonui VIII sąsajos su Horacijaus lyrika. Urbono VIII pontifikatas odėse nuosekliai pateikiamas kaip nauja era,

gretinama su Vergilijaus ir Horacijaus vaizduotu Augusto valdymu. Plenariame Harrisono pranešime atskleistas nuoseklus Horacijaus bei Vergilijaus imitavimas ankstyvojoje Sarbievijaus lyrikoje, kuriuo pontifikato pradžioje konstruotas Urbono VIII – monarcho ir mecenato – įvaizdis.

Tomas Riklius (Vilniaus universitetas) pranešimu *Sarbiewski's Theoretical Intersections with the Post-Tridentine Intellectual Sphere* („Sarbievijaus teorinės sankirtos su potridentine intelektualine erdve“) apžvelgė Sarbievijaus teorinio veikalo *De acuto et arguto* sąsajas su potridentinėmis estetinio meno kūrinio vertinimo kategorijomis. Nagrinėdamas teorinius *De acuto et arguto* kontekstus, jis atskleidė intelektualinius šio veikalo ryšius su estetikos kategorijomis. Pranešimu atkreiptas dėmesys į Giovanni Andrea Gilio, Federico Borromeo, Antonio Possevino, Gabriele Paleotti ir kitų tuometinių katalikų mokslininkų išgrynintą šventumo, istorinio autentiškumo, tikroviškumo ir kuklumo estetinių kategorijų sąsajas su teoriniais Sarbievijaus tekstais.

Marco Laureys'o (Reino Frydricho Vilhelmo universitetas, Bona) skaitytame pranešime *'Parodia' in the Lyrical Poetry of Albertus Ines SJ* („Parodija Alberto Ineso lyrinėje poezijoje“) aptarta Sarbievijaus lyrikos recepcija XVII a. neolotyniškojoje ATR literatūroje. Alberto Ineso (1619–1658) lyrinės poemos tyrimas atskleidė tradicijos ir inovacijos sąveikas parodijos technikoje. Laureys'as pabrėžė, kad mariologinėje Ineso poezijoje sekama Sarbievijaus stiliumi. Pranešime Ineso parodijos technika buvo aptariama dviem kryptimis: 1) tiriama neolotyniškosios parodijos istorijos kontekste, 2) analizuojama Sarbievijaus įtaka Ineso lyrikai. Tyrimas atskleidė Sarbievijaus lyrikos įtaką XVII a. lyrinei ATR poezijai.

Maria Chantry (Vroclavo universitetas) pranešime *Emotions and Attempts to Order Them in the Works of Maciej Kazimierz Sarbiewski* („Emocijos ir bandymai jas suvaldyti Motiejiaus Kazimiero Sarbievijaus kūrinuose“) aptarė platų emocijų raiškos spektrą Sarbievijaus lyrikoje. Remiantis ignaciškuoju pamaldumu, kai jausmų ir emocijų suvaldymas laikomas svarbia dvasine praktika, buvo analizuojamas Sarbievijaus lyrikos rinkinys *Lyricorum libri IV* (Antverpenas, 1632). Aptardama pozityvius (laimė, džiaugsmas, ramumas ir kt.) bei negatyvius (baimė, liūdesys, pyktis ir kt.) jausmus, Chantry atskleidė emocinę Sarbievijaus poezijos vaizdiniją.

Simone Carboni (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešimas *A New Focus on 'Radivilias', a Prelude to the Baroque Era* („Naujas žvilgsnis į *Radviliadq*: Baroko epochos preliudas“) buvo skirtas LDK neolotyniškosios

epinės literatūros perlui – Jono Radvano poemai *Radviliada*. Carboni aptarė intertekstines nuorodas į Jono Kochanovskio lyriką. Pranešimu pasiūlyta *Radviliadą* laikyti nacionaline poema, sujungiančia Abiejų Tautų poetus – Lenkijos Karalystės lyriką Joną Kochanovskį ir LDK poetą Joną Radvaną.

Mintautas Čiurinskas (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešimu *‘Theatrum S. Casimiri’ (1604) – and the Onset of the Baroque in Lithuania* („*Theatrum S. Casimiri* (1604) ir Baroko Lietuvoje pradžia“) aptarė išsamų veikalą, išleistą šv. Kazimiero kanonizacijos šventei. Šis leidinys, 1604 m. išspausdintas Vilniaus akademijos spaustuvėje, laikytinas daugelio bendradarbiavusių autorių pastangų rezultatu. Greta Vilniaus akademijos jėzuitų, dalis parengimo nuopelnų priskiriami Vilniaus katedros kanauninkui Grigaliui Sventickiui (Gregorius Świącicius, Grzegorz Świącicki), parengusiam hagiografinį šv. Kazimiero gyvenimo aprašymą. Čiurinskas išsamiai apžvelgė leidinį *Theatrum S. Casimiri* ir šį kūrinį pristatė kaip aktualų šaltinį, atskleidžiantį Baroko ištakas LDK literatūroje, teigė, kad ypač gerai tai rodo barokinis parnegrinis Kvirino Knoglerio pasakojimas apie iškilmes *Pompa Casimiriana*.

Eleonoros Terleckienės (Vilniaus universitetas) pranešimas *Fighting Zoilus: Envy and the Author in Baroque Literary Culture* („Kovoiant su Zoilu: pavydas ir autorius Baroko literatūrinėje kultūroje“) buvo skirtas įtampai tarp autoriaus ir tikro ir (arba) menamo jo kritiko XVII a. leidinių epigramose. Stanislovo Olevnickio Vitakovskio *Lot strzały Stetkiewiczowskiey...* (Vilnius, Pranciškonų spaustuvė, 1676) ir Motiejaus Ignoto Kuligovskio *Demokryt Smieszny, albo Smiech Demokryta Chrzescianskiego z tego swiata na trzy części życia ludzkiego wieku rozdzielony* (Vilnius, Jėzuitų Akademijos spaustuvė, 1699) bei rankraštinės Motiejaus Kazimiero Šemetos reliacijos *Relatia Zmudzkiego weyscia y wyiscia ze Szwedzkiey Opieki* (1657) analizė parodė, kaip šie paratekstiniai elementai transformuoja teksto suvokimą, leidžia jį interpretuoti kaip atsaką į kritiką.

Francis Youngo (Portsmuto universitetas) skaitytame pranešime *Baroque Epic in the Grand Duchy of Lithuania: James Bennett’s ‘Virtus dexteræ Domini’ (1674)* („Baroko epas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Jokūbo Beneto *Viešpaties dešinės galybės* (1674)“) buvo nagrinėjamas poemos autorystės klausimas. Kūriniu siekta įamžinti 1673 m. lapkričio 11 d. Lenkijos ir Lietuvos kariuomenės pergalę prieš Osmanų imperiją prie Chotino. 1674 m. sausio 14 d. Vilniuje išspausdintos herojinės poemos dedikaciją LDK kariuomenės

vadams pasirašė škotų kilmės Vilniaus akademijos studentas Jokūbas Benetas. Vis dėlto manytina, kad *Viešpaties dešinės galybės* autorystė nepriskirtina asmeniui, nurodytam antraštiniame lape, – poemos autoriumi laikytinas Andriejus Grinkevičius, Vilniaus universitete dėstęs poetiką¹. Youngas išryškino poemoje aptiktas lietuviškojo nacionalizmo užuomazgas, pabrėžė, kad šis kūrinys laikytinas Lietuvos barokiškojo epo viršūne, atskleidžiančia tautinės tapatybės literatūrinės užuomazgas.

Ona Dilytė-Čiurinskienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) konferencijos antrosios dienos plenariniame pranešime *Poetic Landscape of Sarbiewski's Poetry* nagrinėjo Sarbievijaus poetinius peizažus. Mokslininkė pabrėžė, kad Sarbievijus laikomas pirmuoju lotynų kalba rašiusiu Lietuvos kraštovaizdžio lyriku. Pranešimu akcentuota, kad Baroko kultūroje peizažas dažnai funkcionavo kaip meditacinė praktikos elementas. XVII a. katalikiškojoje aplinkoje itin daug dėmesio skirta šventosioms vietoms ir jų reprezentacijoms. Plenariniame pranešime Dilytė-Čiurinskienė, analizuodama religinėje poezijoje figūruojančius specifinius, lokalius toponimus, atskleidė Sarbievijaus poetinį kraštovaizdį.

Jolanta Rzegocka (Krokuvos Ignatianum universitetas) skaitė pranešimą *On (Jesuit) Spoiling the Pleasure of the Time: Sarbiewski's Vanitative Epigrams in Polish-Lithuanian Jesuit Playbills* („Apie (jėzuitų) gadinamą laiko malonumą: Sarbievijaus epigramos *vanitas* tema Lenkijos ir Lietuvos jėzuitų afišose“), skirtą XVIII a. vidurio jėzuitų performatyviajai kultūrai. Jėzuitų teatro pasirodymai LDK buvo unikalus reiškinys, inkorporuojantis šotiškąsias tradicijas. Jėzuitų mokykliniame teatre pirmenybė buvo teikiama ne istoriniam kūrinių tikslumui, o moraliniams bei katechetiniams aspektams. Vis dėlto įtraukus dramatinis pasakojimas buvo jėzuitų mokyklinio teatro pagrindas, o Škotijos istorija tapo įtraukiu jėzuitų dramų siužetų šaltiniu. Pranešime aptartos dvi jėzuitų Užgavėnių vaidinimų afišos – „Alexander super mensas“ (Vilnius, 1716) ir „Orgia Bacchi“ (Branievas, 1738) – rodo, kad į teatrinį repertuarą inkorporuotos ir Škotijos karaliaus Aleksandro III (1241–1286) valdymo temos. Rzegocka atskleidė, kad jėzuitų teatrą veikė Sarbievijaus literatūrinis palikimas.

¹ Apie tai plačiau žr. Sigitas Narbutas, „350 metų heroinei poemai *Viešpaties dešinės galybė*“, in: *LMA Vrublevskių bibliotekos darbai*, Vilnius, 2023, t. 12, p. 11–56 (<https://doi.org/10.54506/LMAVB.2023.12.3>).

Patrykas Michał Ryczkowski (Vilniaus universitetas, Insbruko universitetas) pranešimu *Rethinking Sarbievius: A Few Remarks on the Composition of His Lyric Collection* („Permaštyti Sarbievijų: kelios pastabos apie jo lyrikos rinkinių kompoziciją“) kritiškai apžvelgė Sarbievijaus lyrikos leidimų problematiką. Šiuolaikiniam skaitytojui yra pasiekiami vos keli dvikalbiai Sarbievijaus lyrikos leidimai, kuriuose greta lotyniškojo teksto pateikiamas vertimas į ATR kalbas. Deja, tokiuose vertimuose pasitaiko redagavimo klaidų, tam tikri Sarbievijaus poezijos fragmentai laisvai perfrazuojami. Itin trūksta išsamaus, šiuolaikinius tyrimus atitinkančio kritinio aparato. Ryczkowski atkreipė dėmesį, kad šiuolaikiniai Sarbievijaus lyrikos leidimai palieka klaidinantį – didžiojo LDK baroko autoriaus tekstų monolitiškumo – įspūdį. Šie leidimai, grįsti rinktinėmis XVII a. Sarbievijaus darbų publikacijomis (daugeliu atvejų tai 1634 m. Sarbievijaus lyrikos leidimas) ir skaitmeninėmis skirtingų leidimų publikacijomis, poeto lyriką pateikia kaip nuoseklų rinkinį, kuris buvo suformuotas vienu metu. Apžvelgdamas Sarbievijaus poezijos leidybos raidą, pranešimo autorius ragino permaštyti rinkinių sudėtį, atsižvelgti į jų sąrangos sudėtingumą.

Pranešimu *A Unique Discovery: Perhaps Sarbievius' Last Work Published During His Lifetime* („Unikalus atradimas – veikiausiai paskutinis Sarbievijaus darbas, išleistas jo gyvenamuoju metu“), kurį skaitė Ina Kažuro (Vilniaus universiteto biblioteka) ir Lukas Bieliauskas (Vilniaus universitetas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), pristatyta *Odė palaimintajam Stanislovui Kostkai*. Šią knygą, išleistą 1639 m. Varšuvoje, 2024 m. spalį Dilytė-Čiurinskienė atrado Kauno apskrities viešojoje Ažuolyno bibliotekoje ir identifikavo jo autorystę. *Odė palaimintajam Stanislovui Kostkai* po šio atradimo laikytina paskutiniu Sarbievijaus kūriniu, publikuotu autoriui esant gyvam. Kažuro išsamiai aptarė kūrinio leidybinę aplinką ir tipografines detales, o Bieliauskas pristatė kalbines ir literatūrines poetinio kūrinio ypatybes.

Dovilės Čitavičiūtės (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) skaitytame pranešime *Marriage as Politics: Aristotelian Views on Women and Family in Baroque Lithuania Women of the GDL* („Santuoka kaip politika: aristoteliškas požiūris į moteris ir šeimą Baroko Lietuvos Didžiojoje Kuni-gaiškystėje“) nagrinėtas požiūris į moters vaidmenį šeimoje ir visuomenėje. Pranešėja pabrėžė, kad LDK filosofinėje mintyje *domus* – namų ūkis – buvo laikomas politine erdve, garantuojančia pilietinę laimę ir valstybės stabilumą.

Čitavičiūtės pranešime atskleista, kad Vilniaus universiteto profesoriaus, teisininko, filosofo Arono Aleksandro Olizarovijaus (1610–1659) darbuose moteris suvokiama kaip iš prigimties pavaldi, tačiau savarankiška Respublikos dalis, aktyvi moralinės ir pilietinės tvarkos dalyvė.

Viktorija Vaitkevičiūtė (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka) išsamiai apžvelgė miestiečių paveikslus liuteronų pamokslininko Andriaus Šionflisijaus (Andrzej Schönflissius, 1590–1654) laidotuvių pamoksluose. Šie pamokslai laikytini unikaliais religinės literatūros tektais: nors Baroko epochoje žanras ypač išpopuliarėjo, katalikų pamokslininkai laidotuvių kalbas dažniausiai sakydavo valdovams ir kilmingiesiems, o laidotuvių pamokslų nekilmingiems asmenims buvo itin reta. Todėl Šionflisijaus pamokslai – vertingi kūriniai, suteikiantys informacijos apie miestiečių vaizdinį laidotuvių kalbose. Pranešime atskleista, kad Šionflisijaus kalbų turinys buvo unikalus LDK religinės literatūros kontekste: į jas būdavo įtraukiama atskira dalis, vadinama „Personalia“, kurioje buvo apžvelgiamas mirusiojo gyvenimas. Vaitkevičiūtė atskleidė, kad šiuose pamoksluose buvo pabrėžiamos asmens dorybės, būdo bruožai, daug dėmesio skiriama tikinčiojo ligoms ir jo mirčiai. Pranešimas suteikė aktualios informacijos kasdienybės, socialinės istorijos bei Baroko pamokslų tyrimams.

Emilijos Jovaišaitės-Martišauskienės (Londono universiteto koledžas) pranešimas *Sarbievius in England: In Search of the Reader* („Sarbievijus Anglijoje: skaitytojo paieška“) buvo skirtas Sarbievijaus darbų, saugomų Didžiosios Britanijos bibliotekose, knygotyrai – sklaidai ir recepcijai. Pranešėja pristatė atliktą nuodugnią *Lyriconum libri IV* (Antverpenas, Baltazaro Moreto spaudtuvė, 1632) proveniencijų analizę. Nuosavybinių įrašų tyrimas leido identifikuoti Sarbievijaus lyrikos skaitytojus bei patį skaitymo procesą.

Olenos Kurhanovos (Ukrainos nacionalinė V. I. Vernadskio biblioteka) pranešimas *The Vilnius ‘Sluzhebnyk’ Edition of 1692 as a Monument of Baroque Book Culture* („1692 m. Vilniaus *Služebniko* leidimas kaip Baroko knygos kultūros paminklas“) buvo skirtas Baroko raiškai LDK rusėniškuosiuose liturginiuose spaudiniuose. 1692 m. Vilniuje, Bazilijonų spaustuvėje, išleistas *Služebnikas* – barokinės knygos pavyzdys. ATR ankstyvųjų naujųjų laikų stačiatikių ir graikų apeigų katalikų spaudos kontekste atrodo unikalus tiek meninis leidinio dizainas, tiek tipografinės ir struktūrinės detalės. Kurhanova atskleidė, kaip rusėniškųjų leidinių grafikoje buvo pasitelkiama barokinė re-

torika, pabrėžė retorines strategijas, pasitelktas įtvirtinant *Služebniko* svarbą XVII a. antros pusės liturginiame ir tarpkonfesiniame diskurse.

Viltė Stukaitė (Vilniaus universitetas) pranešimu *Witnessing the Miracle: the Genesis and Nature of the Early Greek and Roman Rite Catholic Miracle Books* („Liudyti stebuklą: ankstyvųjų lotynų ir graikų apeigų katalikų stebuklų knygų genezė ir pobūdis“) aptarė XVII a. pirmos pusės Žirovicų ir Trakų Švč. Mergelės Marijos stebuklų knygas. Pranešime aiškintasi, kaip tirti šaltiniai atskleidžia fiksuojamų religinių praktikų unikalumą ir universalumą LDK katalikų ir stačiatikių bendruomenėse.

Ilonos Kalamon (Katalikiškasis Liublino universitetas) pranešimas *Józef Andrzej Załuski and Literary Community of the Grand Duchy of Lithuania* („Juozapas Andriejus Zaluskis ir LDK literatūrinė bendruomenė“) buvo skirtas XVIII a. ATR spaudos kultūros, leidybos rinkos ir literatūrinių bendruomenių raidai. Pranešime pristatytas Zaluskio indėlis į glaudaus intelektualų – literatų tinklo LDK – formavimo procesą. Tiriant bibliofilo, švietimo ir kultūros rėmėjo, Zaluskių bibliotekos įkūrėjo Juozapo Andriejaus Zaluskio (1702–1774) korespondenciją su Juozapu Stanislovu ir Jonu Frydrichu Sapiegomis, atskleistas jo vaidmuo plečiant spaudos rinką LDK. Kalamon išryškino kelias Zaluskio veiklos sritis: skaitymo klubo *Asocjacja kilkunastu lub kilkudziesięciu uczonych lub w czytaniu nowo wychodzących w cudzych krajach ciekawych lukubracji kochających się osób* įkūrimą ir aktyvų dalyvavimą jo veikloje, ryšių su Vilniaus spaudos centrais kūrimą ir palaikymą, Vilniuje publikuotų leidinių įtraukimą į Zaluskių biblioteką Varšuvoje bei vertingų rankraščių kolekcionavimą ir naujos leidinių serijos *Zebranie Rytmów przez Wierszopisów Żyjących lub Naszego Wieku Zeszłych Pisanych* įsteigimą. Pranešimu atskleistas Zaluskio vaidmuo reformuojant knygos kultūrą, formuojant literatūros bendruomenes LDK.

Olenos Matushek (Charkivo nacionalinis Vasilio Karazino vardo universitetas) pranešime *The Practice of Acumen in the Sermons of Lazar Baranovich* („Įžvalgumo praktika Lazarijaus Baranovičiaus pamoksluose“), deskriptyviniais ir semiotiniais metodais analizuojant barokinius pamokslius, buvo tiriamos Lazarijaus Baranovičiaus pamokslių stilistikos ir kalbos ypatybės. Matushek atskleidė, kaip, siekiant sudominti pamokslių klausytojus, šiuose tekstuose veikia aštrūs ir šmaikštūs stiliai.

Beates Hintzen (Reino Frydricho Vilhelmo universitetas, Bona) skaitytas pranešimas *Sensual Visualization in the Poetic Worship of God and Veneration*

of Saints by Motiejus Kazimieras Sarbievijus and in Paul Fleming's 'Commemoration of the Dead' („Jausmingas vizualumas Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus poetiniame Dievo šlovinime ir šventųjų gerbime bei Polio Flemingo *Mirusiųjų minėjime*“) buvo skirtas Sarbievijaus kūrybos recepcijai vokiečių, liuteronų baroko poeto Polio Flemingo (1609–1640) lyrikoje. Pastarojo epigramose, skirtose poeto draugui ir bendramoksliui Georgui Glogerui (1603–1631), buvo sekama 1605 m. Sarbievijaus epigramomis, skirtomis tais metais beati-fikuotam Aloyzui Gonzagai. Hintzen parodė, kaip aptartoje Flemingo lyrikoje sąveikauja emociingumas, jusliškumas ir protas. Pranešimu taip pat rekon-struotos intelektualinės pastangos, kurių tikėtasi iš skaitytojo, siekiančio iš-šifruoti Flemingo metaforas, jų derinius.

Sarbievijaus literatūrinio palikimo recepcijos vizualiajame mene tyrimai buvo pristatyti Michało Heintzės (Adomo Mickevičiaus universitetas) prane-šime *The Reception of Sarbiewski's Poems in the Engravings of Pieter Soutman* (ca. 1580–1657) („Sarbievijaus poemų recepcija Pieterio Soutmano (apie 1580–1657) graviūrose“). Keturių Soutmano graviūrų su Sarbievijaus odžių citatų įrašais analizė parodė tekstinę ir vizualinę graviūrų bei Sarbievijaus ly-rikos santykį. Heintzė aktualizavo Sarbievijaus kūrybos refleksiją platesniame protestantiškojo meno kontekste.

Olhos Maksymchuk (Ukrainos nacionalinė V. I. Vernadskio biblioteka) skaitytas pranešimas *Quotations from Sarbievius's Poetry in the Panegyric Edition 'Bogaty Wirydarz' by Ivan Ornovsky (Kyiv, 1705)* („Sarbievijaus poezijos citatos Ivano Ornovskio panegirikų leidime *Bogaty Wirydarz* (Kyjivas, 1705)“) buvo skirtas Sarbievijaus lyrikos recepcijai XVII a. pabaigos – XVIII a. pradžios Ukrainos literatūroje. Pranešėja atskleidė, kad tam tikrose Ornovskio pane-girikose bei leidinio iliustracijose Sarbievijus nebuvo įvardytas eksplicitiškai. Pranešime iškelta hipotezė, kad tikslus cituojamo autoriaus neįvardijimas implikuoja jo žinomumą – buvo tikimasi, kad skaitytojai patys identifikuos cituojamą autorių. Analizuojant XVIII a. pradžios panegirikų leidimą, taip pat nusakyta Sarbievijaus lyrikos recepcija Ukrainos Baroko literatūroje.

Sarbievijaus kūrybos recepcija buvo nagrinėjama Astos Vaškeliienės (Lie-tuvių literatūros ir tautosakos institutas) skaitytame pranešime *Reception of Sarbievius's Poetic Works in Latin Occasional Literature of the Grand Duchy of Lithuania of the 18th Century* („Sarbievijaus poezijos kūrinių recepcija XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lotyniškojoje proginėje literatūroje“). Juo

parodyta, kad Sarbievijus buvo vienas gausiausiai cituojamų poetų lotyniškojoje LDK literatūroje, o masinio Sarbievijaus citavimo fenomenas aiškintas jo tinkamumu įvairioms progoms. Vaškelienė atskleidė Sarbievijaus tapsmą literatūrinės kalbos ir kultūrinio paveldo dalimi, sąsają su LDK kultūrine-nacionaline tradicija.

Krzysztofo Fordońskio (Varšuvos universitetas) skaitytas pranešimas *An Ode 'with Large Additions': Isaac Watts 'Translates from Casimire's Book IV Ode 4'* („Odė „su gausiais papildymais“: Isaacas Wattsas verčia Kazimiero [Sarbievijaus] IV knygos 4-ąją odę“) atskleidė Sarbievijaus lyrikos vertimo į anglų kalbą peripetijas. Wattso (1674–1748) atlikti vertimai pirmą kartą publikuoti 1706 m. *Horae Lyricae* leidime. Pranešime išsamiai aptartas ketvirtosios lyrikos knygos ketvirtosios odės „Garsioji lenkų pergalė sutriuškinus Turkijos imperatorių Osmaną mūšyje prie Chotino 1621 metų rugsėjo 3 dieną Galezo, Dakijos žemdirbio, daina“ vertimas. Kūrinio analizė parodė vertėjo atliktus Sarbievijaus odės keitimus.

Paskutinė, devintoji, konferencijos sesija buvo skirta neobarokinei literatūrai. Fatimos Eloevos (Vilniaus universitetas) pranešime *Baroque Stylization and Geographic Myth-Making: Kristina Sabaliauskaitė and Ismail Kadare's Reshaping of Cultural Space* („Barokinė stilizacija ir geografinė mitokūra: Kristinos Sabaliauskaitės ir Ismailio Kadareso kultūrinės erdvės perkūrimas“) pristatė erdvės barokinės stilizacijos strategijas šiuolaikinėje lietuvių ir albanų literatūroje. Inga Vidugirytė-Pakerienė (Vilniaus universitetas) pranešime *The Baroque Vision and the City in Contemporary Lithuanian Women's Literature* („Barokinis žvilgsnis ir miestas šiuolaikinėje lietuvių moterų literatūroje“), remdamasi Martino Jay'aus barokinio žvilgsnio koncepcija ir šią suvokimo strategiją įvardydamą viena pagrindinių skopinių modernybės režimų, aptarė barokinio Vilniaus vaizdinio formavimą leivos Dumbrytės, Eglės Frank, Kotrynos Zylės ir Kristinos Sabaliauskaitės kūrinuose. Aistė Kučinskienė (Vilniaus universitetas) pranešime *Baroque Literature and in Lithuanian Schools: From Neglect to Prosperity* („Baroko literatūra ir Sarbievijus Lietuvos mokyklose: nuo apleidimo iki klestėjimo“) apžvelgė Sarbievijaus vietos lietuvių literatūros kanone kaitą, kurią atskleidžia šio autoriaus (ne)įtraukimas į mokyklinės programos XX a. pradžioje – XXI amžiuje. Pranešime aptartas Sarbievijaus tapsmas kanoniniu lietuvių literatūros autoriumi demonstruoja kultūrinių naratyvų pokyčius.

2025-ieji – Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus ir Baroko literatūros – metai buvo paminėti turiningu renginiu, sukvietusiu LDK Baroko literatūros tyrėjus iš visos Europos. Per tris konferencijos dienas 27 mokslininkai perskaitė 26 pranešimus, skirtus poeto kūrybai, lotyniškai LDK literatūrai ir Baroko kultūrai. Belieka padėkoti konferencijos organizatoriams ir norisi palinkėti, kad pranešimuose išdėstytos įžvalgos būtų publikuotos.

Konferencijos interneto svetainė: <https://www.barocon2025.flf.vu.lt/lt/>.

VILTĖ STUKAITĖ

2025 m. spalio 17 d. Pagėgių savivaldybės kultūros centre vyko mokslinė konferencija „Prūsijos ženklai: atmintis ir kultūros paveldas“, skirta Prūsijos kunigaikštystės 500 metų sukakčiai paminėti. Jos partneriais tapo Klaipėdos universitetas ir Pagėgių savivaldybė.

Konferencijos įžanga reikėtų laikyti pažintines ekskursijas tema „Prūsijos ženklai Pagėgių savivaldybėje“, vykusias spalio 16 dieną. Tą dieną su savivaldybės darbuotojais ir vietiniais gidaus Lina Krūminiene ir Raimondu Genučiu lankytos išskirtinės šio krašto vietos: Melno sutarties (1422) siena, Žukų evangelikų liuteronų bažnyčia, Naujienos kapinės, kur palaidoti Viliaus Gaigalaičio šeimos nariai, ir Piktupėnai, kur kunigavo Kristupas Danielius Hasenšteinas. Jis savo parapijoje 1807-ųjų liepą buvo priėmęs Prūsijos karalių Frydrichą Vilhelmą III su karaliene Luize bei Rusijos carą Aleksandrą. Ten jie apsistojo, kol vyko derybos dėl Tilžės taikos sutarties pasirašymo. Hasenšteinas išleido ir keletą knygų lietuvių kalba (apie vieną iš jų žr. toliau). Pavakary Pagėgių savivaldybės kultūros centro vidiniame kiemelyje atidengtas senasis Pagėgių miesto herbas (skulptorius ir architektas Adomas Skiežgelas).

Spalio 17 d. prasidėjusioje konferencijoje dalyvių žvilgsniai kryo į įvairius amžius, įvykius ir žmones – nuo XV iki XXI amžiaus. Kelių sričių mokslininkai stebėjo ženklus, ieškojo istorinės ir kultūrinės atminties liudijimų, fiksavo kalbos, religijos ir politikos sąsajas.

Ona Aleknavičienė (Lietuvių kalbos institutas) skaitė pranešimą „Prūsijos kalbos politika: lietuvių kalba XVI–XVIII amžiuje“, kuriame siekė iškelti ryškiausius kalbos politikos sprendimus, jų įgyvendinimo būdus, organizatorius ir vykdytojus – kitaip sakant, parodyti, nuo ko ta politika priklausė ir ką ji reiškė kalbai bei kultūrai. Pristatant tuomečius įsakus, potvarkius, laiškus

ir sekant raštijos bei švietimo raidą, ryškėjo sprendimų įgyvendinimo eiga, tempai, pakilimai ir stabtelėjimai, turėję savo priežastis ir pasekmes.

Aušra Martišiūtė-Linartienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešime „Mažoji Lietuva Hermano Zudermano, Johaneso Bobrovskio ir Ernsto Vicherto kūryboje“ kalbėjo apie trijų vokiškai rašiusių autorių kūrybą ir parodė, kaip jie suvokė Mažosios Lietuvos savitumą, kaip laikui bėgant kito jos vaizdavimas. Ji pasakojo, kaip šių autorių sukurti siužetai pateko į kino filmus ir sulaukė pasaulinio pripažinimo. Užsienio teatro ir kino kūrėjus jų kūriniai domino dėl universalių dramatinių konfliktų, o Lietuvoje siekta atskleisti kultūros unikalumą, parodyti pamario kraštovaizdį ir, žinoma, dviejų kultūrų susidūrimą.

Inga Strungytė-Liugienė (Lietuvių kalbos institutas) pirmoje pranešimo „Surinkimininkų sąjūdis Prūsijos Lietuvoje ir jų pietistinės giesmės“ dalyje kalbėjo apie surinkimininkų sąjūdžio ištakas, masiškumą, santykį su Evangelikų liuteronų bažnyčia, kultūrinį ir socialinį vadovų statusą. Antrąją dalį skyrė surinkimininkų himnodijos repertuarui ir svarbiausiems giesmių motyvams. Plačiausiai aptartas pagrindinis giesmynas *Wisókiós naujos Giesmės arba Ewangēliszki Psalmi*, XIX a. populiarumu pranokęs oficialiąją bažnytinę himnodiją.

Domas Kaunas (Vilniaus universitetas, Lietuvos mokslų akademija) visą dėmesį skyrė Naujienos kaime (dab. Pagėgių sav.) gimusiam evangelikų liuteronų kunigui, profesorii ir politikos veikėjui Viliui Gaigalaičiui (1870–1945). Pranešime „Vilius Gaigalaitis – Prūsijos parlamento (Landtago) deputatas (1903–1918) ir Mažosios Lietuvos lietuvių politikas“ Kaunas pristatė Gai-galaičio gyvenimo tarpsnį, kai jis kelias kadencijas buvo renkamas Prūsijos Landtago deputatu, o vėliau buvo aktyvus politinio Mažosios ir Didžiosios Lietuvos lietuvių sąjūdžio dalyvis.

Silva Pocyte (Klaipėdos universitetas), skaitydama pranešimą „Protestantiškos kultūros ženklai Klaipėdos krašto konfesiniame pavelde“, rodė daug skaidrių, kuriose užfiksuoti antkapiniai užrašai senosiose evangelikų liuteronų kapinėse. Šiuos užrašus ji analizavo įvairiais aspektais, bet ypač atsižvelgė į turinį, kalbos pasirinkimą ir vartojamus rašmenis. Taip ji ieškojo ne tik vokiečių ir lietuvininkų skirtumų, bet ir sugyvenimo ženklų.

Bogusławas Koselis (Balstogės universitetas) pristatė mažai žinomą Lenkijos miestelį Prostkus (lenk. *Prostki*, vok. *Prostken*). Pranešime „Žmonių ir

vietų atmintis. Kas šiandien domisi Prostkų (Rytų Prūsija) bendruomenės istorija?“, apžvelgdamas miestelio istoriją nuo XV a., jis išryškino du dalykus: 1) kaip keletą kartų keitėsi Prostkų valstybinė priklausomybė ir 2) kaip į jo istoriją žiūri dabartiniai gyventojai, įsikūrę čia po 1945-ųjų, kai kaimas tapo Lenkijos dalimi. Ši tema skauda istorikams, matantiems, kaip pasikeitus valstybių sienoms užmirštama istorija ir ankstesnių gyventojų kultūra, naikinami jų liudijantys ženklai.

Po Antrojo pasaulinio karo Prūsija neatpažįstamai pasikeitė. Buvo sugriauti ne tik miestai, bet ir likimai. Ypač sunkūs laikai atėjo vaikams, 1944–1948 m. atsiskyrusiems nuo šeimų ar likusiems našlaičiais – jie tapo „vilko vaikais“. Apie bėgimą iš suniokotos Prūsijos, atklydimą į Lietuvą ir kėlimąsi į tolesnes šalis pasakojo Rūta Matimaitytė (Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas) pranešime „80 metų karo šešėlyje: Prūsijos vokiečių (vilko vaikų) istorija“.

Paskutiniame konferencijos posėdyje vyko Liucijos Citavičiūtės (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) leidinio *Pirmoji lietuvių kalba parašyta istorijos knyga. Kristupas Danielius Hasenšteinas: Nusidavimai švento kariavimo* (2024) sutiktuvės. Pagėgių krašto žmonėms tai ypatingas įvykis: istorijos knygą 1814 m. paskelbė Piktupėnų kunigas, o 2024 m. ji išleista mokslo reikmėms ir plačiai visuomenei. Apie Hasenšteiną ir jo literatūrinę veiklą kalbėjusi Aleknavičienė išskyrė, kas įdomiausia šio krašto žmonėms. Jau minėta, kad Piktupėnuose 1807-ųjų liepą buvo apsistoję Prūsijos karališkoji šeima ir Rusijos caras Aleksandras, laikydamiesi arti Tilžės, kur vyko derybos dėl taikos sutarties. Visi dabar žinomi Hasenšteino literatūriniai darbai irgi parengti Piktupėnuose, visi išėjo lietuviškai (*Lietuvos bibliografijoje* jam priskirti keturi).

Gytis Vaškelis (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) priminė, kad iš Napoleono karų laikotarpio išlikęs ir kitas šaltinis. Martynas Liudvikas Rėza vokiškai parašė ir Berlyne 1814 m. apie karą anonimiškai išleido knygelę, o 2000 m. ji išversta į lietuvių kalbą kaip *Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius iš vieno Prūsijos armijos kapeliono dienoraščio*. Rėza aprašė savo, armijos kapeliono, žygius per Europą, o štai Hasenšteinas pats kare nedalyvavo. Vaškeliui nuomone, jis veikiausiai rėmėsi per Piktupėnus keliavusių ar poilsio sustojusių kareivių pasakojimais.

Kaunas kalbėjo apie Hasenšteino knygos sklaidą, kuriai tirti duomenų suteikia jos pratarmė „Mieli Lietuwninkai“: čia pateiktas sąrašas asmenų, įsigi-

jusių egzempliorių ir juos platinusių. Dauguma iš jų buvo kunigai, dirbę Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Įsruties, Gumbinės ir Galdapės apskrityse. Daugiausia įsigijo Šilokarčemos (dab. Šilutės) apskrities tarėjas (500 egz.) ir Klaipėdos policijos direktorius (119 egz.).

Renginio pabaigoje dainavo Tauragės gospelo choras „Gloria“, turintis įdomų krikščioniškosios muzikos repertuarą ir savitą atlikimo stilių (vadovė Rasa Levickaitė-Šerpytienė).

Konferencijos organizatoriai ir dalyviai nutarė, kad tyrimus verta paskelbti viena knyga. Straipsnių rinkinys *Prūsijos atmintis ir kultūros paveldas* dabar rengiamas spaudai ir bus išleistas, tuo liudijant, kad šio krašto istorinė ir kultūrinė atmintis svarbi tiek įvairių sričių mokslininkams, tiek visuomenei.

ONA ALEKNAVIČIENĖ

2025 m. lapkričio 20 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įvyko jubiliejiniai (XXV) Jurgio Lebedžio skaitymai „Naujausi senosios raštijos tyrimai“, organizuojami Instituto Senosios literatūros skyriaus. Ši mokslinė konferencija buvo skirta ne konkrečiam autoriui ar temai, bet pastarųjų metų senosios literatūros tyrimų naujienoms. Konferencijos dalyvius pasveikino bei įžanginį žodį tarė Instituto direktorė Aušra Martišiūtė-Linartienė ir Senosios literatūros skyriaus vadovė Asta Vaškelienė.

Povilas Andrius Stepavičius (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka) pranešime „Ketvirtasis senojo Vilniaus vyskupijos kunigų seminarijos archyvo dėmuo“ apžvelgė Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomą fondą Nr. 203 „Vilniaus vyskupijos kunigų seminarijos biblioteka“ – kelis dešimtmečius jis buvo visiškai neliestas, tačiau pastaruoju metu pagaliau pradėtas tvarkyti, aprašyti ir kataloguoti. Šis dokumentų korpusas į Nacionalinę biblioteką perkeltas iš Knygų rūmų, įsikūrusių Vilniaus šv. Jurgio bažnyčioje ir senosios observacijos karmelitų vienuolyno patalpose. Pranešėjas minėjo, jog šio fondo chronologijos ribos apima XVI a. – XX a. pradžią, tačiau bendra bylų, esančių fonde, apimtis, neseniai pradėjus tvarkyti, dar nėra aiški. Didžioji dalis Vilniaus vyskupijos kunigų seminarijos bibliotekos dokumentų išlikę iš XVI–XVIII amžiaus. Jie susiję su senosios observacijos karmelitų veikla LDK ir ATR; karmelitų, jėzuitų, misionierių ir dvasinės seminarijos žemėvalda bei nekilnojamuoju turtu tiek pačiame Vilniaus mieste, tiek kitose valstybės teritorijose; gausus

rankraštinųjų knygų komplektas, susijęs su minėtaisiais vienuolynais ir Vilniaus jėzuitų akademija.

Ona Dilytė-Čiurinskienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešime „Epinikijas grįžtančio kankinio šlovei: Valentino Bialavičiaus SJ giesmė pal. Juozapatui Kuncevičiui (1667)“ išsamiai pristatė vieno talentingiausių XVII a. antros pusės LDK poetų, sekusių Sarbievijumi, kūrinių, skirtą tuomet dar palaimintajam kankiniui Polocko arkivyskupui Juozapatui Kuncevičiui. Eilėraštis mokslinėje literatūroje iki šiol dar nebuvo aptartas. Kadangi eilės išliko tik rankraštyje, pristatytas ir unikalus nuorašas, saugomas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje – tame pačiame fonde, kurį pristatė ankstesnis pranešėjas. Rankraštis buvo eksponuotas Vilniaus universitete parodoje jubiliejiniais 2023-iaisiais, Šv. Juozapato, metais bei patraukė ne vieno mokslininko dėmesį. Apibūdinta 16 teksto puslapių rankraščio struktūra ir jį sudarantys kūriniai (tarp kurių esama ir Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus eilių), išsamiai pristatytas mokslinėje literatūroje daugiausia Bialavičiaus (Biatavičiaus / Biatovičiaus) pavarde žinomo autoriaus jėzuito 1667 m. kūrinyje *Epinikijas*, skirtas pal. Juozapato Kuncevičiaus palaikų, po Tvano grįžtančių į poilsio vietą Polocke, iškilmingam įvežimui į Vilnių (*Triumphale Epinicion B. Iosaphat Martyri cum [...] corpus ejus Vilnam inferretur*). Aptartos iki šiol bibliografijose apie kūrinių randamos žinios, paties įvykio istorinės aplinkybės, dedikacija Gabrieliui Kolendai, literatūrinė epinikijos tradicija. O daugiausia dėmesio skirta pačių eilių analizei: turiniui, struktūrai, poetikai, imitacijos (taip pat Sarbievijaus) elementams, kitoms literatūrinėms ypatybėms. Apibendrinta, jog kūrinyje dominuoja šventiško triumfo, o ne kraujo ir žiaurios kankinystės motyvai, ypač būdingi iškart po Kuncevičiaus nužudymo rašytiems poetiniams tekstams. *Epinikijas* patvirtina jo autoriaus, talentingo Sarbievijaus įpėdinio ir sekėjo, reputaciją.

Irena Katilienė ir Kristina Rutkovska (Vilniaus universitetas) pranešime „Bibliinių paskaitų konspekto, parengto XVII a. pirmojoje pusėje Vilniaus jėzuitų akademijoje, istorinis kontekstas, žanrinės ypatybės ir tyrimo metodai“ aptarė vieną iš labai retų jėzuitų mokyklose dėstyto Šv. Rašto paskaitų rankraščių. Tai apie 1620-uosius Vilniaus jėzuitų akademijoje skaitytų biblistikos paskaitų (pagal Giesmių giesmę ir šv. Pauliaus laišką efeziečiams) rankraštis, svarbus ir tuo, kad tradiciškai yra priskiriamas Konstantinui Sirvydui. Svarstyti šio paskaitų konspekto žanriniai ypatumai, pristatytas teksto

tyrimui pritaikytas lingvistinės genologijos metodas. Ši metodologinė prieiga apima keturis analizės lygmenis: 1) teksto struktūros analizę, jo segmentaciją ir segmentų tarpusavio ryšius; 2) pažintinį (kognityvinį) aspektą, susijusį su tematika, jos pateikimo būdu, perspektyva, autoriaus požiūriu bei aksiologija; 3) pragmatinę analizę, kai tiriamas tekste įrašytas siuntėjo ir gavėjo įvaizdis bei jo lokucinis potencialas; 4) stiliaus ypatumus, t. y. struktūros nulemtas ekstralingvistines ypatybes ir atitinkamą kalbinės raiškos priemonių rinkinį. Tokia analizė atskleidžia, kad jėzuitų tradicijoje biblinės paskaitos buvo neatskiriama edukacinės ir ugdomosios ordino misijos dalis, nukreipta į visapusišką klausytojo raidą – tiek intelektualinę, tiek religinę. Gausiai iliustruojant skaidrėmis buvo pristatytos fizinės rankraščio charakteristikos, rašto ypatybės, atlikto perrašo metodika ir pavyzdžiai.

Rasa Marija Šileikienė pranešime „Jakobo Falkenburgo proginė poezija 1573 m. Henriko Valua elekcijai ir M. K. Radvilos mecenatystės pėdsakas Paryžiuje“ pristatė itin mažai tyrinėto XVI a. neolotyniškojo autoriaus Jakobo Milicho Falkenburgo biografiją ir kūrybą bei išsamiau aptarė Henriko Valua elekcijai skirtus 1573 m. Paryžiuje išleistus du jo proginės poezijos leidimus. Falkenburgas, vokiečių protestantas, ATR kultūrinės erdvės poetas, buvo artimas Silezijos humanistų ratui. Nuo 1570 m. studijavo Prancūzijoje, buvo Karolio IX žmonos Elžbietos Habsburgaitės dvariškis. 1573–1574 m. išleido tris Henrikui Valua dedikuotus proginius poezijos rinkinius. Iš dviejų pirmųjų rinkinių (*De Polonia... in In regium et magnificum... Poloniae regis Henrici... in urbem Lutetiam Parisiorum ingressum...*) dedikacijų, kompozicijos bei eilėraščių temų galima matyti, kad Falkenburgas palaikė ryšius su Mikalojumi Kristupu Radvila Našlaitėliu, veikiausiai rėmusiu rinkinių leidybą. Abu leidiniai atspindi aktyviai reikštą prolietuvišką Radvilos poziciją, jie laikytini svarbiu LDK literatūrinio vaizdavimo atveju to meto Prancūzijoje. Sykiu tai gali būti dar vienas Radvilos kultūrinės mecenatystės pavyzdys.

Tomas Veteikis (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešime „Proginės eilės 1606 m. Jono Krajkovskio *Achodijoje*: lotyniškoji poetinė ‘juvelyrika’ su graikiškomis ‘inkrustacijomis’“ atidžiai aptarė unikalų XVII a. pradžios laidotuvių poezijos tekstų rinkinį, publikuotą Vilniaus akademijos auklėtinio Jono Krajkovskio vardu, *Achodia in obitum magnifici... domini d. Achatii Plemiecki* (Vilnius, 1606). Per kūrinio kompozicijos, turinio, kontekstinių duomenų bei stilistikos analizės elementus jis aptarė jėzuitų

humanitarinės edukacijos potencialą ir neeilinį, LDK švietimo raidoje nedažnai matytą keliasluoksnių graikų kalbos integravimą į proginę kūrybą. Pranešime daug dėmesio skirta *Achodijos* originalumui, antraštės neologizmo (*achodia*) aliuziškumui (užuominoms į velionio vardą, atitinkamus žymius mitų ir istorijos asmenis, graikiškos kilmės žodžius), šį neologizmą primenančioms helenizuotų antraščių paralelėms Antikoje, Bizantijoje ir Vilniaus akademijos spaustuvės spaudiniuose. Taip pat išryškinti pagrindiniai helenistinės poetinės „inkrustacijos“ požymiai – aliteracijomis ir konsonansais puošta graikiška poezija, leksiniai ir morfologiniai helenizmai lotyniškojoje proginio leidinio dalyje.

Ina Kažuro (Vilniaus universiteto biblioteka) pranešime „Permąstant protestantų vaidmenį (Vilniaus) spaudos istorijoje“ pristatė naujausius duomenis, gautus skaitmeninėse senų knygų kolekcijose nagrinėjant ankstyvųjų Vilniaus spaustuvių ornamentus. Pirmoje pranešimo dalyje aptarta, kaip spaustuvininkai į Vilnių atvežė ir pradėjo naudoti lietus metalo inicialus bei vinjetes. Knygos puslapių puošyba lietu plokštelių atspaudais tapo ryškiausiu motyvu, jungusiu visas XVI a. antros pusės miesto spaustuves. Šis faktas paneigia įsivirtinusių nuomonę, kad Vilniaus spaustuvėse buvo paplitę vien tik medyje arba metale raižyti puošybos elementai. Lieti ornamentai ne tik iškart suartino vilnietišką leidybą su europietiškąja produkcija, bet ir prisidėjo prie verslo santykių plėtros tarp vietinio amato atstovų. Pranešėja taip pat aptarė lietu ornamentų technologiją bei būdus atskirti šių ornamentų bei medžio ar metalo raižinių atspaudus senosiose knygose. Antra pranešimo dalis buvo skirta protestantų indėliui į stačiatikių knygų spaudą. Iki šiol buvo teigiama, kad Vilniaus stačiatikių brolijos spaustuvė, veikusi 1595–1654 ir 1693–1705 m., kopijavo tik stačiatikių meistrų knygos dizainą. Naujasis tyrimas atskleidė, kad Vilniaus brolijos spaudiniuose naudoti ir protestantų grafikos elementai, o nustatytas skolinių skaičius nepalieka abejonių dėl glaudžių protestantų ir stačiatikių kontaktų spaudos klausimais.

Nadežda Morozova (Lietuvių kalbos institutas) ir Aliaksandras Parshankou (Karolio universitetas) pranešime „Naujausi duomenys apie Pranciškaus Skorinos lankymąsi Vroclave“ apžvelgė naujus svarius argumentus, leidžiančius pagrįstai teigti, jog LDK kirilinės spaudos pradininkas Pranciškus Skorina pakeliui iš Prahos į Vilnių lankėsi Vroclave. Istoriografijoje jau seniai iškelta hipotezė apie Skorinos ryšius su Vroclavo spaustuvininkais ar knygrišiais. Neseniai vienoje privačioje kolekcijoje aptikti keli Skorinos leidinių fragmen-

tai, kuriuos žinomas Vroclavo knygrišys naudojo kaip įrišimo medžiagą. Aptariamas įrišas tiksliai datuotas 1528 m. ir atliktas Vroclave, todėl tai leidžia manyti, jog didelę dalį Biblijos tiražo Skorina pardavė dar prieš išvykdamas iš Prahos, o ne vėl sugrįžęs į ją iš Vilniaus. Atsižvelgiant į žinomus duomenis, įskaitant ir pačius naujausiuosius, galima pagrįstai teigti, jog Skorinos biografijoje ištis būtų Vroclavo epizodo, o šis turėjo įtakos vėlesnei leidybinei Skorinos veiklai Vilniuje.

Galina Sapožnikova (Lietuvių kalbos institutas) pranešime „Skoliniai iš Petro Skargos *Šventųjų gyvenimų* Vilniaus stačiatikių brolijos leidinyje (1627)“ aptarė šv. Makarijaus Egiptiečio pamokslų rinkinį, išleistą rusėnų kalba 1627 m. Vilniaus stačiatikių Šv. Dvasios brolijos spaustuvėje ir turintį mažiausiai du leidybinio dedikacinio teksto variantus. Sugretinus tekstus viename iš leidinio variantų, dedikuotame Kijevo Mežigorsko vienuolyno igumenui Komentarijui, prieš šv. Makarijaus Egiptiečio pamokslų tekstą įdėtas šventojo gyvenimo aprašymas, kurio pagrindinis šaltinis buvo šv. Makarijaus Egiptiečio ir šv. Makarijaus Aleksandriečio gyvenimo aprašymas iš Skargos sąvado.

Sergejus Temčinas (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešime „Simeono Polockiečio kūrybinė virtuvė: homilijos šv. Vladimirui priešistorė“ pristatė vienos Simeono Polockiečio, poetiniais ir proziniais kūrinių skleidusio Baroko literatūros tradicijas Rusijoje, publikuotos homilijos, skirtos šv. Vladimiro šventei, rankraštinę priešistorę, leidžiančią geriau suvokti autoriaus kūrybinę virtuvę ir atskleidžiančią jo nuostatas komponuojant homilijų tekstus.

Asta Vaškeliene (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešime „Laiškas XVIII a. antrosios pusės Lietuvos jėzuitų ir pijorų edukacijoje“ aptarė laiško vietą, vaidmenį ir teminius ypatumus XVIII a. antrosios pusės humanistiniame ugdyme. Vienas iš šaltinių temai atskleisti – metodinių nurodymų rinkinys *Methodus docendi pro Scholis Piis provinciae Litvaniae (Mokymo metodas Lietuvos provincijos pijorų mokykloms)*, išleistas Vilniaus pijorų spaustuvėje 1762 metais. Jį Lietuvos pijorai parengė gerokai sutrumpinę ir savo reikmėms pritaikę lenkų pijoro Stanislovo Konarskio programinį veikalą *Ordinationes Visitationis Apostolicae (Apaštalinės vizitacijos nurodymai, Varšuva, 1753)*, skirtą Lenkijos pijorų mokykloms. Kaip jėzuitų epistolografijos tradiciją liudijantis šaltinis buvo pasitelktas Vilniaus jėzuitų akademijos profesorius Pranciškaus Bohomoleco veikalas *Zabawki oratorskie (Oratoriniai žaismai, Vilnius, 1755)*. Lyginamasis šaltinių tyrimas atskleidė, kad Konarskio

veikale laiškas aptariamas itin detaliai, o Lietuvos pijorų nuostatuose *Methodus docendi* apie laiškus kalbama žymiai siauriau. Akivaizdus laiško suaktualinimas Lenkijos pijorų mokymo programoje ir palyginti nedidelis Lietuvos pijorų dėmesys žanrui leidžia daryti prielaidą, kad jis buvo ne toks svarbus Lietuvos pijorų edukacijai, prioritetas teiktas kitoms formoms (pavyzdžiui, viešosioms kalboms). Bohomoleco veikale aptartos ir laiškų pavyzdžiais iliustruotos temos, jo nuomone, reikalingiausios privačiai ir visuomeninei asmens veiklai. Visuose trijuose šaltiniuose išskirti teminiai laiškų aspektai ir retoriniai pateiktų pavyzdžių ypatumai rodo, kad XVIII a. antroje pusėje žanras įgyja svarbaus praktinės komunikacijos įrankio, būtino asmens privataus ir viešojo gyvenimo saviraiškai, vaidmenį.

Vaidas Šeferis (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Masaryko universitetas) pranešime „Nauji donelaitikos atradimai – Tolminkiemio ir Stalupėnų bažnytinės knygos“ apžvelgė Tolminkiemio bei Stalupėnų bažnytinių knygų fotokopijų atsiradimo bei identifikavimo istoriją, šaltinių tyrimų rezultatus, suteikiančius naujų postūmių tiriant Kristijono Donelaičio rašytinį palikimą, rankraščius ir jo šeimos istoriją. Pranešime pirmą kartą pristatyti duomenys apie Annos Reginos Donelaitienės dukrą iš pirmosios santuokos, Donelaičio socialinius ryšius bei... jo pirštų atspaudus.

Kęstutis Gudmantas (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešime „Palemono kalno kazusas“ pristatė *Palemono kalno* pavadinimo tradiciją bei versijų polemiskumą. 1779 m. Seredžiaus bažnyčios inventoriuje pirmą kartą paminimas *Palemono kalnu* vadinamas vietos piliakalnis. Pirmasis jo paminėjimas chronologiškai dera su Motiejaus Strijkovskio *Kronikos* perleidimu. Šiam datavimui prieštarauja Dionizo Poškos tvirtinimas, kad *Palemono kalnu* piliakalnis vadintas „nuo seniausių amžių“, tačiau tokį teiginį veikale *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė* (1846) buvo sukritikavęs dar Mykolas Balinskis. Pranešime pristatyti faktai apie kultūrinės atminties diegimą „iš viršaus“ ir „banguotą“ jos įsisavinimą, dalinę transformaciją.

Konferenciją užbaigė Aušra Tamošiūnienė (Vytauto Didžiojo universitetas) pranešimu „Petro Roizijaus poezijos tyrimai Ispanijoje 2010–2025 m.: kultūrų jungtys ir prasilenkimai“, kuriame pristatytas metatyrimas, apimantis 2010–2015 m. Ispanijoje pasirodžiusius tekstus apie humanisto Petro Roizijaus (Pedro Ruiz de Moros, apie 1505–1571) poeziją. Iki XX a. Roizijaus kūrybos tyrimai Ispanijoje buvo gana fragmentiški, įvairiuose šaltiniuose kar-

tojosi enciklopedinio pobūdžio duomenys. Pastaruoju metu autoriaus kūrybos tyrimų pagausėjo – veikiausiai tai paskatino ne tik Bronisławo Kruczkiewicziaus 1900 m. parengtų jo poezijos knygų perleidimai, bet ir lengva suskaitmenintų leidinių prieiga interneto šaltiniuose. XXI a. tyrimai daugiausiai kalba apie Roizijaus ir Marcialio poezijos bendrybes, moters vaizdavimą Roizijaus kūryboje – jo kūriniams būdinga mizoginija. Nagrinėjant jo poeziją pirmiausia pabrėžiamos sąsajos su Antika, anuomet pagrindinę visų kraštų humanistų jungtį.

RIMANTĖ JAGELAVIČIŪTĖ

2025 m. lapkričio 20–21 d. Klaipėdos universitete vyko 8-oji tarptautinė tarpdalykinė konferencija „Tradicijos ir modernybės sąveika“ (*The Interaction of Tradition and Modernity*). Ji buvo skirta paminėti prieš du šimtus metų išėjusiam Martyno Liudviko Rėzos parengtam lietuvių liaudies dainų rinkiniui *Dainos, oder litthauische Volkslieder* (Karaliaučius, 1825). Konferencijoje dalyvavo 69 pranešėjai iš įvairių Lietuvos mokslo institucijų ir 7 užsienio šalių – Latvijos, Lenkijos, Estijos, Rumunijos, Bulgarijos, Azerbaidžano, Slovakijos.

Plenariniame posėdyje perskaityti keturi pranešimai. Vienas jų – Dariaus Petkūno „Liudviko Rėzos veikla Prūsijos Liuteronų bažnyčios ir Karaliaučiaus universiteto kontekste“ – buvo skirtas akademiniai Rėzos veiklai aptarti. Petkūnas konstatavo, kad Rėza buvo vienintelis lietuvių kilmės asmuo, XIX a. pasiekęs aukštas vadovaujančias pareigas Karaliaučiaus universitete, tapęs Prūsijos provincijos Konsistorijos nariu. Anot prelegento, Rėza ypač pasitarnavo Prūsijos Lietuvos bažnyčiai, 1816 m. parengęs naują Biblijos leidimą ir 1825 bei 1830 m. išvertęs Bažnyčios liturginę knygą *Agenda*.

Kiti trys plenarinio posėdžio pranešimai siejosi su Rėzos parengtu pirmuoju lietuvių liaudies dainų rinkiniu, jo recepcija. Linos Petrošienės pranešime „Liudviko Rėzos *Dainos, oder litthauische Volkslieder* (Karaliaučius, 1825): neišsenkantis lietuvių kultūros pažinimo ir kūrybos šaltinis“ dar kartą įvertinta Rėzos palikimo – daugiau nei 90 liaudies dainų melodijų ir dvigubai daugiau poetinių tekstų, akademinio liaudies dainų tyrimo – reikšmė lietuvių folkloristikos tradicijai. Prelegentė pažymėjo, kad XX a. viduryje Rėzos rinkinys tapo lietuvių liaudies dainavimo etalonu Mažosios Lietuvos etnografiniame regione.

Aušra Žičkienė pranešime „Liudviko Rėzos *Dainos* ir XXI a. populiarioji kultūra“ aptarė galimus Rėzos palikimo, kaip jau prisijaukinto ir įprasto kultūros išteklio, atgarsius šiuolaikinėje populiariojoje kūryboje. Pranešime

buvo analizuojamas žinomo komiko, parodijų meistro Luko Šidlausko, pasirinkusio kūrybinį pseudonimą „Šventinis bankuchenas“, perfomatyvus projektas „Nykstančios lietuvių liaudies dainos“ (2021–2022) ir šio projekto sukeltas rezonansas. Pranešėja atkreipė dėmesį, kad liaudies dainų tradicija, kaip tautinės tapatybės dalis ir kanoninė vertybė eksploatuojama „Nykstančių lietuvių liaudies dainų rinkinyje“, netiesiogiai patenka į šiuolaikinės paveldo komunikacijos lauką ir yra papildomai aktyvinama. O Rėzos dainų rinkinys, kad ir netiesiogiai, tampa šiuolaikinės popkultūros dalimi.

Iljos Lemeškino pranešimas „Liudviko Rėzos *Dainų* skambesys Čekijoje: Ladislavas Čelakovskis (1827) – Antoninas Dvoržakas (1878) – Josefus Zubatas (1895) – Boguslavas Martinus (1919)“ buvo skirtas Rėzos rinkinio recepcijai Čekijoje nuo pačių pirmųjų perėmos atvejų iki šiandienos. Čekija, anot pranešėjo, buvo pirmoji užsienio šalis, kurioje išverstos Rėzos *Dainos*. Františko Ladislavo Čelakovský parengta knyga *Litewské Národní Pěsně* (liet. *Lietuvių liaudies dainos*) išėjo 1827 m. dideliu tiražu. Šis leidimas padėjo pagrindus itin sėkmingai iki šiol besitęsiančiai Rėzos dainų recepcijai Čekijoje.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkų desantas konferencijoje buvo vienas gausiausių. Konferencijos tematika lėmė, kad daugiausia pranešimų (septynis) skaitė etnologai. Be Žičkienės, dar kalbėjo: Vaiva Aglinskas („Dainų sąlytis su gamtosaugos judėjimu“), Vita Džekčioriūtė („Vaikų bauginimas šiais laikais. Ar tai reliktas, ar tradicinės kultūros tąsa?“), Austė Nakienė („Lietuviškos patriotinės dainos: tėvynės meilė moterų kūryboje“), Radvilė Racėnaitė („Liudviko Rėzos poetinės kūrybos tautosakiniai ir mitologiniai kontekstai“), Giedrė Raguotienė („Mamos dainavimo savo vaikams reiškiny: kaip dainuoja šių dienų mamos?“), Jurga Sivickaitė-Sadauskienė („Dainavimas kaip asmeninės krizės įveika“).

Keturis pranešimus skaitė instituto literatūrologai. Roma Bončkutė pranešime „Ewaldo von Klopmanno kuršių mitologijos medžiaga Simono Daukanto veikale BUDAŲ Senowęs–Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū“ analizavo Daukanto perėmų iš šio Kurše gyvenusio valstybės veikėjo, diplomato, teisininko trakta-to *Kurze Nachrichten aus der alten heydnischen Mythologie der Curen, deren Nachkömmlinge am Curischen Hof [=Haff]* istoriją ir pobūdį. Tyrėja nustatė, kad Daukantas iš Klopmanno skolinosi dažniau nei jo paties *Būde* nurodyti septyni kartai. Vigmantas Butkus pranešime „Kuršių nerija latvių rašytojų akiratyje“ priminė, kad šis regionas yra labai svarbi latvių atminties vieta,

mat čia gyveno kuršininkų bendruomenė, kalbėjusi specifine latvių kalbos kuršininkų tarme. Todėl Kuršių nerija intensyviai atsispindi tiek grožinėje, tiek negrožinėje Latvijos rašytojų ir žurnalistų literatūroje (eskizuose, straipsniuose, esė, memuaruose, kelionių knygose ir kt.). Pranešime pristatyta šios literatūros apžvalga, daugiausia dėmesio skirta tam, kokia požiūrio į neriją tradicija joje formuojama ir išlaikoma, tęsiama, kaip ji modernizuojama. Žavintos Sidabraitės pranešimas „Danieliaus Gottliebo Settegasto *Bičių knygelė* (1801) – pirmasis bitininkystės vadovėlis, sujungęs dvi Lietuvas“ buvo skirtas aptarti Prūsijos Lietuvoje išleistos knygos adaptacijai Didžiosios Lietuvos skaitytojams. Karaliaučiaus universiteto auklėtinis, Priekulės mokytojas Danielius Gottliebas Settegastas (Zetegastas, 1741–1813) XIX a. pradžioje išleido lietuvišką liaudies švietimui skirtą bitininkystės vadovėlį. Daukantas perleido antrąjį (1820) Settegasto knygos leidimą, pavadinęs *Naudinga bittiu knygelė* (Peterburgas, 1848). Rašybą ir kalbą jis pritaikė prie Didžiosios Lietuvos rašytinės tradicijos, taip pat parašė pratarinę, alsuojančią romantine dvasia. Daukanto pratarinė kuklius liaudies švietimo tikslus kėlusiai Settegasto knygai suteikė *pakartotinę semantizaciją*: leidinys tapo ne tik praktinių žinių šaltiniu, bet ir pavergtos tautos laisvės ilgesio manifestacija. Viktorija Šeina-Vasiliauskienė pranešime „Liaudiškumo ribos: vulgarizmų cenzūra XIX–XX a. K. Donelaičio kūrybos leidyboje“ peržvelgė netrumpą Donelaičio kūrybos publikavimo istoriją. Prelegentė teigė, kad Donelaičio vulgarizmų cenzūros raida rodo, jog pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu buvo suformuotos griežtos literatūrinės kalbos dorovinės ribos. XIX–XX a. pradžioje dar pasitaikė necenzūruotų Donelaičio raštų leidimų, bet visi Lietuvos Respublikoje, taip pat nacių bei sovietų okupuotoje Lietuvoje iki chruščiovinio atlydžio publikuoti jo kūrybos leidimai buvo visiškai išvalyti – pašalinta skatologinė leksika ir kiti vulgarizmai. Mokyklinėse literatūros priemonėse Donelaičio vulgarizmų cenzūra truko ilgiausiai, iki pat nepriklausomybės atkūrimo. Tai, teigė prelegentė, neabejotinai paveikė lietuvių visuomenės supratimą tiek apie Donelaičio kūrybą, tiek apie leistinas literatūrinės kalbos ribas.

Kultūrinėje konferencijos dalyje parodytas Rėzos asmenybei skirtas Stalo teatro spektaklis „Rhesanium“ (rež. S. Degutytė).

Konferencijos interneto svetainė: <https://shmf.ku.lt/lt/konferencijos/tradicijos-ir-modernybes-saveika>.

ŽAVINTA SIDABRAITĖ

2025 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose vyko mokslinė konferencija „Prūsijos ir Paprūsės bendruomenių vaidmuo, puoselėjant Lietuvos valstybingumą“, skirta Prūsijos kunigaikštystės įkūrimo 500 metų sukakčiai paminėti.

1525 m. balandžio 8 d. Krokuvos sutartimi Vokiečių ordino didysis magistras, Ansbacho kunigaikštis Albrechtas von Hohencolernas Lenkijos karaliui Žygimantui Senajam perdavė buvusias ordino valdas, o šis leido vasalo teisėmis įsteigti pasaulietinę kunigaikštystę, pavadintą vietinių gyventojų prūsų vardu – *Prūsija*.

Naujos valstybės radimasis Europoje, Karaliaučiaus universiteto su pajėgia spaustuve įsteigimas, stiprus iš kitų šalių pakviestų dėstytojų akademinis korpusas (tarp pirmųjų profesorių buvo ir iš Lietuvos atvykę Stanislovas Rapolionis ir Abraomas Kulvietis) turėjo didelės reikšmės intelektualiniam ir religiniam gyvenimui ypač protestantiškoje Šiaurės Europoje. Šis jubiliejus buvo plačiai minimas Vokietijoje, Lenkijoje, taip pat ir Karaliaučiaus krašte. Lietuvai šis istorinis faktas itin reikšmingas: jis sudarė prielaidas plėtotis lietuvių kalbai, raštijai ir tautiniam identitetui kompaktiškai lietuvių gyvenamoje teritorijoje, vadintoje *Prūsijos Lietuva* (vok. *Preussisch Litauen*). Sparčiai auganti naujoji valstybė darė kultūrinį bei ekonominį poveikį ir Paprūsei (Sūduvos ir Žemaitijos pasienio su Prūsija ruožui).

Lietuvos mokslininkai ir visuomenė 500-ąsias Prūsijos kunigaikštystės įkūrimo metines sutiko akademiniiais ir kultūriniais renginiais Vilniuje, Kaune (čia paminėtos ir 80-osios prievartinio Karaliaučiaus universiteto uždarymo metinės), Klaipėdoje, Vilkaviškyje, Šakiuose, Pagėgiuose², kituose Lietuvos miestuose bei miesteliuose. Konferencijos iniciatorius buvo LR Seimo narys, Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos pirmininkas Darius Jakavičius. Renginio dalyvius pasveikino LR Seimo pirmininkas Juozas Olekas.

Konferencijoje apžvelgta Prūsijos kunigaikštystės ir Paprūsės regiono istorija, kultūra ir ryšiai akcentuojant bendrumą bei lietuvišką identitetą. Pranešėjai aptarė įvairius istorinės Lietuvos ir Prūsijos kunigaikštystės politinių ir kultūrinių ryšių aspektus. Analizuotas Paprūsės naratyvo vaidmuo Lietuvos saugumo raidos kontekste (Vytautas Šlapkauskas, Mykolas Romeris)

² Apie renginių ciklą Pagėgiuose ir ten vykusią mokslinę konferenciją „Prūsijos ženklai: atmintis ir kultūros paveldas“ rašoma ir šio numerio *Kronikoje*, žr. p. 312–315.

universitetas), pristatytas dokumentuotas pranešimas apie Mažosios Lietuvos politiką Vilių Gaigalaitį (Domas Kaunas, Vilniaus universitetas, Lietuvos mokslų akademija), analizuotas lietuvių dalyvavimas XVIII a. Prūsijos karuose (Valdas Rakutis, Lietuvos Respublikos Seimas). Pristatyta Paprūsės refleksija Zigmanto Paco testamentuose (Sigitas Narbutas, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka), analizuotos Paprūsės šnėktos kaip bendrinės lietuvių kalbos pagrindas (Rima Bakšienė, Lietuvių kalbos institutas), atskleisti konfliktai dėl pridėtinių pamaldų kalbos Paprūsėje (Algimantas Katilius, Lietuvos istorijos institutas).

Lietuvių raštijos ištakas, lėmusias ir tautinio identiteto raidą Prūsijoje, analizavusi Ona Aleknavičienė (Lietuvių kalbos institutas) parodė, kad vokiečių valstybėje dar XVI a. viduryje imta laikyti pamaldas lietuvių kalba, čia radosi ir plito lietuviškoji raštija. Pranešime argumentuota, kodėl šios kunigaikštystės pakraštyje, Prūsijos Lietuvoje, susiformavo toks gyvybingas kultūros židiny.

Konferencija vyko LR Seimo rūmų Konstitucijos salėje, buvo tiesiogiai transliuojama LR Seimo „Youtube“ kanale „Atviras Seimas“. Seimo I rūmų Vitražo galerijoje veikė kilnojamoji paroda „Paprūsės pėdsakai“, parengta Vilkaiviškio viešosios bibliotekos. Parodoje glaustai ir informatyviai pasakota apie Prūsijos ir Paprūsės istoriją, kultūros paveldą, kalbą, žymiausius lietuvių kalbos puoselėtojus.

Konferencijos pabaigoje Vilkaiviškio turizmo ir verslo informacijos centro direktorius Vitas Girdauskas apžvelgė visų metų renginius, skirtus Prūsijos kunigaikštystės įkūrimo 500 metų sukakčiai ir santykiams su Paprūse paminėti. Jie vyko keliuose rajonuose ir įvairiomis formomis skleidė žinias apie abipus sienos gyvenusius lietuvius: jų gyvenimą, papročius ir kultūrą. Seime vykusio tarpdalykinio konferencija užbaigė visus metus trukusią programą.

Konferencijos prieiga internetu: <https://www.youtube.com/watch?v=4HxS-WLpr1lc&t=15040s>.

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ